

Nogle grundproblemer i økonomisk historie: Stabilitet og kausalitet

Niels Kærgård

1. Indledning

Ser man på den økonomiske videnskabs udvikling, er den præget af en lang række skoler, der igennem tiden har bekriget hinanden; man kunne nævne klassikere og neoklassikere, den tyske historiske skole, de amerikanske institutionalister, forskellige marxistiske retninger for nu at tage nogle af de mest betydningsfulde. For faget historie er situationen ganske den samme, her er tilsvarende historismen, den cliometriske skole, Annales skolen og mange flere.

Alle disse skoler karakteriseres af komplicerede holdninger med en lang række forskellige mærkesager i form af interesseområder, metoder, samfundssyn osv. Disse ting skal ikke diskuteres nærmere her; der findes en række udmærkede oversigter, som f.eks. Blaug (1962), Barber (1967), Pedersen (1981) for økonomiens og Floto (1985) for historiens vedkommende. Vedrørende danske forhold er der en oversigt over den økonomiske historie i Viby Mogensens (1987) og over økonomernes indsats i Danske Økonomer (1976).

Her skal nogle overordnede hovedlinier i de forskellige skolers samfundssyn belyses ud fra deres holdning til spørgsmålet: Findes der stabile økonomiske love? Det, der skal diskuteres, er to spørgsmål: først om samfundsvidenskaberne rummer lovmæssigheder, der er stabile gennem længere perioder, evt. totalt tidsuafhængige, og for det andet

om sådanne sammenhænge kan isoleres for enkelte fagområder, som f.eks. økonomien, eller om der tværtimod er tale om et totalt samfundsmæssigt sampil, hvorfra fagdisciplinære delssammenhænge ikke lader sig isolere.

Udgangspunktet for det følgende er diskussioner vedrørende området økonomisk historie. Derfor er historie og økonomi kommet i centrum, men for en række af diskussionerne er det helt tilfældigt. Man kunne lige så godt tage udgangspunkt i andre samfundsvidenskabelige delområder. Det er dog nok således, at økonomien er den mest kvantificerede og matematiserede af samfundsvidenskaberne, og at paralleller til f.eks. naturvidenskabelige sammenhænge derfor er mere nærliggende for økonomer end for de fleste andre samfundsforskere.

Artiklen falder i tre hovedafsnit. Først en diskussion af holdningen til stabile sammenhænge ('love') i samfundsvidenskaberne, 3. afsnit diskuterer muligheden for løsrevne fagdisciplinære undersøgelser, og 4. afsnit antyder nogle empiriske synspunkter på de rejste spørgsmål, artiklen slutter med en kort konklusion.

2. Samfundsvidenskabelige love

Hvad en samfundsvidenskabelig lov er, er aldeles uklart. I sin løseste form er det udsagn, der gælder generelt for en bestemt sam-

fundstype, jvf. historien om den ledende repræsentant for den historiske skole i økonomien i slutningen af forrige århundrede, Gustav von Schmoller, der overværede en forelæsning af Vilfredo Pareto om økonomiske love. Schmoller henvendte sig til Pareto og hævdede, at økonomiske lovmæssigheder overhovedet ikke eksisterer. Pareto syntes vige og spurgte i stedet Schmoller, om han var kendt i den pågældende by, hvad Schmoller bekræftede. Pareto spurgte så videre, om der var steder, hvor man kunne spise gratis. Det benægtede Schmoller: »Aldrig gratis, men der er billige steder«. Da tordnede Pareto: »Der ser du en af økonomiens love«.

Normalt vil man imidlertid nok med samfundsvidenskabelige love forstå noget mere præcist - en kvantitativ sammenhæng mellem specificerede variable, der er karakteristisk for bestemte samfund i bestemte epoker. I denne form mødes sådanne love normalt med en betydelig skepsis, ja selve begrebet lov har utvivlsomt noget vist støvet over sig.

I forbindelse med økonomisk vækstteori er det dog almindeligt at tale om en række forkromede konstanter, som capital/output ratio, lønandelen, opspæringskvoten m.fl. jvf. Kaldor (1961), Ølgaard (1966) og Klein (1979). En nærmere diskussion af eksistensen af sådanne konstanter for den danske vækst i det sidste århundrede findes i Kærgård (1989); konklusionen er, at sådanne lovmæssigheder normalt ikke er særligt udprægede, jvf. også Samuelsons bemærkning om, at års erfaringer har lært ham,

»how treacherous are economic 'laws' in economic life: e.g. Bowley's Law of constant relative wage share; Long's Law of constant population participation in the labor force; Pareto's Law of unchangeable inequality of incomes; Denison's Law of constant private saving ratio; Colin Clark's Law of a 25 per

cent ceiling on government expenditure; taxation; Modigliani's Law of constant wealth-income ratio; Marx's Law of a constant capital-output ratio. If these be Laws, then Nature is a criminal by nature« (Samuelson 1966, side 1539).

Eet er imidlertid, at det ikke synes muligt at finde lovmæssigheder af en sådan enkelt og stabilitet, at de kan gives et navn og så lægges generel gyldighed, noget andet er, at der findes relationer mellem variable, der gælder med en vis tilnærmelse for så lange perioder, at de kan underkastes statistisk analyse og anvendes f.eks. til forudsigelse. Er der f.eks. muligt at finde en forbrugsfunktion for Danmark, der med rimelighed kan siges at gælde for efterkrigstiden, og som det er forsvarligt at bruge til forudsigelse af, hvad der sker med forbruget i 1990'erne? Der er en grundforudsætning for økonometri (og dermed også for den økonomisk-historiske retning - Cliometrien - der anbefaler økonometriske metoder), at sådanne sammenhænge findes, se Kærgård (1989a).

Dette har imidlertid været et hovedstridspunkt i metodede-batten vedrørende empirisk samfundsvidenskab i over hundrede år. En grundig gennemgang af en lang række synspunkter herpå findes i Ranulf (1946), men Ranulf selv konkluderer, at gentagende situationer, hvor samme sammenhænge gælder, er en forudsætning for videnskabelig analyse:

»Men hele Forskellen mellem Videnskab og vilkaarlige Paastande beror paa, om man søger at gennemføre Verifikationen saa langt som muligt, eller om man til Støtte for sin Hypotese nøjes med de faa tilfældige ukontrollerede lagttagelser, som kan have givet Anledning til dens Dannelse« (Ranulf 1946, side 185).

Indenfor historie har den tyske historiker Karl Lamprecht allerede i 1880'erne argu-

menteret for historisk-statistiske metoder, som han anvendte på bl.a. agrarhistorien. Han søgte sociale foreteelser af parallel karakter for gennem sammenligninger at finde det fælles og eliminerede det individuelle. Dette gav imidlertid anledning til kraftige konflikter og en »Methodenstreit« i tysk historie, se Ranulf (1946, side 96-98) og Floto (1985, side 72-76).

Det herskende syn blandt historikere i Tyskland og her i landet har dog nok siden Leopold von Ranke og den tyske historismes start i 1820'erne været noget i retning af det, der beskrives hos Inga Floto:

»Der indgår nemlig i den historiske livsanskuelse en grundlæggende opfattelse af de historiske fænomeners *individualitet*, deres »Einmaligkeit«, som tyskerne kalder det. Et afgørende moment i ethvert historisk forløb er *det unikke, det individuelle*; og dermed først og fremmest unikke hensigter knyttet til unikke personer. Og disse unikke hensigter og personer kommer for historikeren kun frem gennem et nærstudium af de historiske kilder. Det er altså der og kun der, man kan hente viden om sin videnskab. Denne grundlæggende indstilling betyder for historikeren *praksis* håndhævelsen af den norm, at man ikke i det historiske studium kan tillade sig at slutte fra et kendt materiale til et ukendt ved hjælp af generaliseringer. Hvert historisk materiale opfattes altså som unikt«. (Floto 1985, side 23).

Synspunktet fastholdes i betydelig udstrækning af H.P. Clausen:

»At de historiske fænomener er fikseret tidsligt og rumligt giver dem et selvstændigt træk. De er, siger man, unike eller individuelle, takket være deres faste tidslige og rumlige placering«. (Clausen (1986, side 52).

og også Inga Floto's afsluttende bemærkninger (Floto 1985, side 244) om, at man næppe skal »undervurdere den kendsger-

ning, at kronologien er historiens moder«, går i samme retning.

Ofte er det blevet betragtet som en konflikt mellem historien og samfundsvidenskaberne. Meget præcist fremgår det (som fremhævet af Jørgen Weibull) af et citat fra professor Bridenbaughs »presidential address«, til American Historical Association i 1963:

»Their (the social scientists) greatest deficiency is their lack of human understanding, which is the first requirement of the good historian; they do not understand or care about chaps. They deal in statistics, with units and trends, hoping to deduce laws of society; their works are primarily systematic, reveal little if any historical sense, and they ignore chronology. ... Realization that historical facts are unique in character, space, and time, restrains the historian from trying to fit them into a rigid theory or fixed pattern - and here he can render emergency yeoman service to his unhistorical colleagues in other disciplines. ... The finest historians, will not be those who succumb to the dehumanizing methods of social sciences, whatever their uses and values, which I hasten to acknowledge. Nor will the historian worship at the shrine of that Bitchgoddess, *Quantification*«. (American Historical Review, Jan. 1963, her citeret efter Weibull 1968, side 39-40).

Det er ganske interessant, at nyere teologisk litteratur, har vendt sig mod historikernes historieopfattelse. Den såkaldte narrative teologi understreger mytens karakter af fundamental historisk erkendelse løsrevet fra kronologien, f.eks. følgende uddrag af Johannes Sløks bog om det religiøse sprog.

»Men man må vedføje, at det er os, vanskelighederne tårner sig op for, for vi kan ikke undgå at tænke ud fra den historieforståelse, der har behersket Europa i de sidste århundreder. For os er historien en succession af éngangsbegivenheder, og om den kan man udkaste adskillige teorier. Tidligere opfattede

man imidlertid ikke historien på den måde. Historien var nok et forløb, hvor der indtraf begivenheder, enkelte bestemte begivenheder; men begivenhederne havde ikke på samme måde som for os éngangskarakter. De var snarere eksempler på en regel, afsløringer af »evige«, dvs. ikke-historie-bestemte, love eller funktionssammenhæng. Historiske begivenheder var derfor »lærerige«, man kunne blive klog af dem, for just ved at være eksempler på en regel kunne de gentages, ske igen«. (Sløk 1982, side 98).

Denne historieopfattelse er grundigt diskuteret i Svend Bjergs disputats fra 1981, der helt parallelt siger:

»Tidligere bestod krønikeskriverens hverv i at samle eksemplariske historier, helst sande eller erfaringsnære historier, som kunne gentages og således bringe en lære med sig om, hvad det kommer an på i tilværelsen. Om historierne var gamle eller nye spillede ingen rolle, blot de havde en forbilledlig, erfaringspræget lære i sig. Billedet skifter, i samme øjeblik historien får singulær karakter. Af historien lærer man kun historie. Historien er en ugentagelig, fremadskridende proces, hvor ethvert muligt læreindhold altid vil komme for sent, fordi tiden har ændret sig. Historiens lære er ikke for livet«. (Bjerg 1981, side 177).

Man kunne måske lidt provokerende understrege ligheden mellem den moderne samfundsforskers computerberegnete, statistiske model og teologernes og middelalderhistorikernes myter. Begge søger at løsrive brugbar erkendelse fra det kronologiske udviklingsforløb, men begge må selvfølgelig erkende, at denne viden er relateret til en bestemt samfundsstruktur og ikke generel. »Interessant er udviklingen i myternes indhold, når et sådant samfund går fra en økonomisk struktur til en anden, når normader forlader deres ørken og slår sig ned på den gode jord som fastboende bondebefolkning og måske sidenhen, som tiden udvikler sig, skaber bykultur«. (Sløk 1981, side 103).¹

I historievidenskaben kan ses tydelige paralleller til disse overvejelser i den franske Annales-skole og her i landet i Niels Steensgaards arbejder. I disse søges også varige strukturer, se f.eks. Steensgaards programartikel fra Historisk Tidsskrift 1980 og Ingvald Floto's afsnit om Annales-skolen (Floto 1985, bl.a. side 108-120 og 175-192). Måske mest karakteristisk formuleret af Steensgaard:

»Det nye i den historiske strukturalisme især som den udformedes af Fernand Braudel, var, at denne indsigt udnyttedes bevidst: det historiske forløb blev anskuet som en dialektik mellem forskellige tidsplaner, blandt hvilke de for mennesket vigtigste var de meget langvarige, 'la longue durée'. Begivenhederne, det, der i det enkelte historiske øjeblik optager aktørerne (og dermed kilderne), tilfaldt langt mindre betydning. Det indebar, at kildernes bevidste informationer ingen interesse har, når de anskues i isolation eller som kronologisk sekvens, men først får deres betydning, når de placeres i forhold til et antal gentagelser. Strukturernes rekonstrueres fra kildernes gentagelser, hvad enten disse lader sig ordne i statistiske serier, eller de konstateres som konstante eller langsomt foranderlige begrænsninger på aktørernes handelfrihed.

Vi kender bedst en sådan kildeoverskridende historie fra den kvantitative historie, der konstruerer sine serier inden for rammerne af et lineært tidsbegreb og med anvendelse af nutidige eller tidsløse definitioner. Der er imidlertid afgørende forskel mellem denne form for historie og den historiske strukturalisme, der søger sine definitioner i kildernes gentagelser, og som netop har som pointe, at strukturen er varig, men ikke tidsløs«. (Steensgaard 1980, side 88).

Når man sammenligner vidt forskellige ting, sker det selvfølgelig altid ved at hugge tæer og klippe hæle, men at se tydelige paralleller mellem teologernes »myter«, samfundsvidenskabernes »modeller« og Annales-skolen

og Steensgaards »strukturer« er næppe fuldstændigt urimeligt.

En principiel støtte til det traditionelle historiesyn er interessant nok på det seneste kommet fra økonomi-side. I Hector Estrups memo om ødipuseffekten (dvs. dette at forudsigelser ændrer folks handlinger, hvorved fremtidige handlinger bliver uforudsigelige, idet de afhænger af forudsigelserne), betones det indeterminerede og unikke stærkt:

»Et af de mest slående træk i den økonomiske, politiske, og for den sags skyld kulturelle udvikling er jo netop, hvordan alt forandrer sig; både den økonomiske virkelighed forandres, og med den måde vi omtaler og analyserer den på. En påstand om, at der her findes visse konstante og uforanderlige træk, der er uafhængige af tid og sted, vil ikke her vinde så umiddelbar accept som en tilsvarende om naturens ensformighed.

At fremhæve det ensartede som det væsentlige og afgørende i vort liv vil derfor forekomme de fleste absurd. Vi står nemlig lige så tit over for det unikke, som vi står over for det sædvanlige«. (Estrup 1988, side 2-3).

En række nyere retninger indenfor den formaliserede økonomi kan tolkes som en støtte til Estrups synspunkter, nemlig dels den rationelle forventningsteori og dels teorien om kaos i økonomiske modeller.

Hvad Estrup understreger ud fra generelle filosofiske argumenter om, at

»Ødipuseffekten (ser) ud til at indføre en principiel indeterminisme i samfundsvidenskaben. Den påvirkning, en forudsigelse øver på objektet kan naturligvis ikke inddrages i selve forudsigelsen, og der vil derfor altid være et moment af usikkerhed mellem det, der forudsiges, og det, der sker«. (Estrup 1988, side 6).

har sin klare parallel i Pesarans analyser af modeller med rationelle forventninger (dvs. modeller, hvor det forudsættes, at modellens agenter forudsiger konsistens med modellens antagelser, altså at agenterne i modellen handler som om de kender modellen). For sådanne modeller finder Pesaran, at identifikation og løsning af modellen ofte er umulig (se Pesaran 1987).

Tilsvarende finder Estrups udsagn

»Den determinisme, der ligger i forklaringen på, hvad jeg allerede har foretaget mig, synes således ikke at gælde, når sagen drejer sig om det, jeg fremtidig vil foretage mig. Det er Nu'ets dilemma: for forklaringen af det allerede skete accepterer man den i forklaringen indbyggede determinisme, men for det, der skal ske, er man ikke »tvunget« af nogen determinisme«. (Estrup 1988, side 9).

sin parallel i den matematiske kaosteori.² I denne teori påvises, at for en række matematiske modeller er udviklingsforløbet uforudsigeligt, fordi det fremtidige forløb ændres fuldstændigt ved minimale ændringer i initialbetingelserne. Forløbet vil synes tilfældigt, selv om det er genereret af en fuldt deterministisk model. Om sådanne modeller se bl.a. Brock & Sayers (1988), Kelsey (1988), Rasmussen, Mosekilde & Sterman (1985).

Sammenfattende må det nok konkluderes, at spørgsmålet om, hvorvidt den historiske udvikling er unik og uforudsigelig eller præget af mere faste, måske statistisk analyserbare, strukturer, har givet anledning til debat i adskillige fag og mellem fag med forskellige grundholdninger. Skal der konkluderes yderligere, må det nok bygge på en sondring mellem deterministiske og stokastiske sammenhænge. Hector Estrup og den traditionelle historikers argumentation er strengt deterministisk. Årsager er tvingende forklaringer, der intet overlader til tilfældighederne:

I sidste ende må man tilstræbe en forklaring, der viser, at kun det, der faktisk skete, kunne ske, dvs. opnå en så dyb forståelse, at man ud fra det foreliggende materiale ikke kan have grunde til at forestille sig, at hændelserne havde fået et andet forløb.---

Den gode forklaring kan ikke henvise til det spontane; det er tværtom forklaringen, der skal hidføre en forståelse af det, der ellers forekommer spontant, tilfældigt.---

Determinismen ligger så at sige gemt i selve begrebet om en (videnskabelig) forklaring.³ (Estrup 1988, side 7-8).

Estrup udmønter det i et eksempel med et skakspil. Trækkene afhænger af spillernes fri vilje og deterministiske forudsigelser er derfor principielt umulige.

Men derfor kan man jo forudsige ganske mange ting, hvis man accepterer stokastiske sammenhænge. Man kan måske forudsige, at første træk med sandsynligheden 40% er et kongebondetræk, med sandsynligheden 35% er et dronninge-bondetræk og med 15% sandsynlighed et træk med c-bonden, mens randbondetræk er signifikant usandsynlige.

Skal man forudsige i den type af situationer, må man altså basere sig på sandsynlighedsteoretiske årsager; og det er der efterhånden udviklet ganske meget teori for. En årsag må da få form af ændringer i sandsynligheder: A er en årsag til B, hvis A's værdi påvirker sandsynlighedsfordelingen for B's værdier. Hvids 1. træk i et skakspil er således en årsag til sorts 1. træk, ikke på den måde at det fastlægger dette, men sandsynligheden for, at sort trækker med kongebonden er stærkt afhængigt af hvids 1. træk. Et sådant stokastisk kausalitetsbegreb er udviklet af statistikerne C.W.J. Granger (se Kærgård & Milhøj 1986 for en oversigt).⁴

Den mest præcise konklusion på dette afsnit

er derfor måske følgende citat af den økonomiske nobelpristager Sir John Hicks:

»One of the things which we have learned - a general point which must be emphasized at the outset - is to distinguish between those historical questions which can usefully be discussed in terms of the notion of statistical uniformity, and those which cannot. Every historical event has some aspect in which it is unique; but nearly always there are other aspects in which it is a member of a group, often of quite a large group. If it is one of the latter aspects in which we are interested, it will be the group, not the individual, on which we shall fix our attention; it will be the average, or norm, of the group which is what we shall be trying to explain. We shall be able to allow that the individual may diverge from the norm without being deterred from the recognition of a statistical uniformity. This is what we do, almost all the time, in economics«. (Hicks, 1969, side 3).

Det kan kun tilføjes, at hvis de generelle træk i udviklingen har en dominerende karakter, bliver det heller ikke muligt at studere de unikke fænomener før, de er isolerede fra det generelle. Vil man analysere virkningen af et konkret politisk indgreb, lader det sig ikke gøre, før de generelle udviklingstendenser er kortlagt. Helt afgørende for den hensigtsmæssige strategi både ved analysen af enkeltbegivenheder og af mere generelle tendenser er derfor synet på, i hvilken grad generelle forhold præger udviklingen.

2. Økonomi eller totalanalyse

Et andet problem, der skiller de forskellige skoler, er i hvilken grad enkelte samfundsområder kan udskilles. Er det muligt at udskille et økonomisk forskningsfelt, eller er det uløseligt forbundet med de øvrige samfundsområder.

Her er der stærkt delte opfattelser, men

mærkeligt nok må økonomi og historie nærmest siges at være gået hver sin vej. I økonomien var de store gamle navne som Adam Smith og Karl Marx oplagte tilhængere af en totalbeskrivelse af samfundet. De var ikke snævre økonomiske analytikere, men analyserede samfundet i bred forstand. Siden er økonomien i stigende grad specialiceret i økonomiske analyser i snæver forstand. Rendyrkning af isolerede modeller for idealiserede økonomiske fænomener har været en tydelig grundtendens. Undtagelserne har været enkelte store navne, der fastholdt forsøg på totalanalyser (f.eks. Joseph A. Schumpeter og Gunnar Myrdal). De senere årtiers tendens til at udbrede den neoklassiske model for en rationelt handlende agent til også at omfatte semi-økonomiske eller helt a-økonomiske valg, f.eks. valg af uddannelse, børnetal, samlivspartner eller lignende (se f.eks. Becker, 1981, Stigler 1984, Mortensen, 1988, Iannaccone, 1988) er mere en rendyrkning af beskrivelsen af »the economic man«s generelle nyttemaksimerede adfærd, end det er et forsøg på at tage bredere synsvinkler i betragtning. Der er således ingen tvivl om, at økonomien er gået i retning af en rendyrkning af de centrale områder og af nøglemodeltyperne, bl.a. for at kunne formulere dem matematisk præcist. I historievidenskaben synes tendensen at være gået modsat. Fra en klassisk historie med udenrigspolitiske problemstillinger i centrum, bredte området sig ud, først i mellemkrigstiden til den økonomiske historie og senere til en socialhistorie, der havde ambitioner om at beskrive hele samfundet. Inga Floto beskriver det på følgende måde:

»Derimod kunne man i disse år iagttage den økonomiske histories fremvækst ikke bare som en selvstændig disciplin, men som en direkte trussel mod den historieopfattelse, der hidtil havde været den herskende. Det var en udvikling, der helt klart manifesterede sig i mellemkrigstiden, hvor den økonomiske hi-

storie blev en etableret institutionaliseret videnskab med særlige professorater og egne tidsskrifter.

I mellemkrigstiden var den traditionelle historievidenskab dog stadig den dominerende, selv om den var anfægtet af udfordringen fra den økonomiske historie - og i dens kølvand en begyndende socialhistorie. Efter den 2. verdenskrig kan man imidlertid konstatere at udviklingen er afgørende vendt. *Forskningsfronten* - for at bruge et begreb, der er gængs inden for naturvidenskaben - er definitivt flyttet fra den politiske historie til den sociale historie; det er her de nye landvindinger sker, de nye metoder dukker op. Det er en udvikling der - som vi har set - var forberedt i hele århundredet, og det var da heller ikke med ét smæk det ny slog igennem efter krigen. Med udgangspunkt i mange forskellige faktorer, må man imidlertid stedfæste et generelt gennembrud i begyndelsen af 1960'erne.

Blandt de forfattere, der har beskæftiget sig med de sidste 20-25 års historieskrivning er der almindelig enighed om, at den står i *socialhistoriens tegn*. Der synes også at være bred consensus om, at der ved socialhistorie ikke bare forstås de fattiges historie, underklassens historie, og heller ikke kulturhistorie generelt: Den moderne socialhistorie har en *totalhistorisk ambition*, og dens inspiration glider fra mange kilder. To af de væsentligste er nok - som det senere skal omtales - inspirationen fra *Annales*-kredsen og de engelske marxister«. (Floto 1985, side 144).

Den danske socialhistorie i 7 bind fra 1980 er i den henseende overraskende principløs. Der er en vis diskussion af hvad socialhistorie er (et kapitel på 25 sider) i bind 3 bl.a. med henvisning til *Annales*-skolen, men også med paralleller til ældre danske arbejder. Også *Annales*-skolens teorier tages med forbehold:

»*Annales*-skolen understreger meget stærkt tillige den samfundsmæssige undersøgelses

globale karakter, dvs. at undersøgelsen indrager - og helst også kvantificerer - alle aspekter af den menneskelige tilværelse, materielle som immaterielle, netop for at opnå et billede af helhed og strukturer, men konfronteret med samfundets funktioner og af de langsigtede drivkræfter i dets stadige omformning. På den anden side medfører dette ræsonnement også, at tidsdimensionerne relativiseres, og at det egentlige begivenhedsforløb reduceres til krusninger på overfladen, i bedste fald til konsekvenser af den sociale udvikling.

Selv om *Annales*-skolen med fuld ret har karakteriseret historieforskningen som en videnskab, der beskæftiger sig med mennesket (une science humaine), kan man med samme ret rette indvendinger mod dens system. For det første indeholder dens krav på afvejning af komponenterne i de sociale strukturer og den sociale udvikling en åbenlys fare for kvantificeringsmagi, som ikke blot vil måle umålelige størrelser (f.eks. massepsykologiske faktorer, som uomtvisteligt spiller en væsentlig rolle, eller kulturniveau), men også rummer fare for at blive offer for nabovidenskabernes tekniske og upersonlige metodiske raffinementer«. (Pedersen 1980, side 16).

Udover dette kapitel rummer den danske socialhistorie kun ganske få siders principielle overvejelser om området i indledningen til bind 6, hvor området defineres på følgende måde:

»Socialhistorie er historien om samtlige befolkningsgruppers levevilkår og deres relationer til og reaktioner over for hinanden, historien om deres samarbejde og deres kamp«. (Hansen og Henriksen 1980, side 12).

Mere programagtige erklæringer om samfundssystemets uløselige sammenfiltring findes normalt iblandt marxistiske forfattere. Således hos professor Joachim Israel, Lund:

»Samhället som helhet betraktat skall analyseras som en pågående process, där totaliteten inom sig själv har alle förutsättningar för dess omvandling, såsom Marx påpekade. Det finns inte några enkla orsak-effekt-relationer utan ett komplicerat samspel och återverkningar, feedback, circular causation, dialektisk negation etc.« (Israel, 1984, side 29)

eller hos professor Dag Østerberg, Oslo:

»Økonomi er en del av en større helhet - for den enkelte er den en del av hans eller hennes livsløp og livsstil og levekår, for samfunnet er den en institusjon eller et område som står i et indre forhold til en rekke andre sektorer eller områder, eller med andre ord: Samfunnsøkonomien er av integrert del av samfunnslivet som totalitet. Kjent, beundret og omstridt er studiene omkring den indre forbindelse mellom religionsform og økonomiske former, slik de hos Weber etter hvert ble til en verdensomfattende tolkning av verdensreligionenes ulike forhold til ekspansiv akkumulerende kapitalisme«. (Østerberg 1984, side 35).

Rækken af den slags erklæringer kunne forlænges i det uendelige. Skal man præcisere, hvad problemet er, må spørgsmålet være, om man uden afgørende fejl kan tillade sig at analysere en årsagsvirkning uden at tage hensyn til feed-back-virkninger den modsatte vej. Hvis politikerne vælger en politik, hvis virkninger på økonomien skal analyseres, kan det gøres indenfor en rent økonomisk referenceramme, hvis man kan betragte politikken (og andre relevante ikke-økonomiske forhold) som exogent givne. Man behøver da ikke bekymre sig om, hvorledes politikken fastlægges, idet det alene er politikens virkning, der kortlægges.⁵ Er der derimod feed-back fra økonomien til andre samfundsvidenskabelige variable, som f.eks. de politiske, vil de økonomiske og de andre variable indgå i et simultant samspil, hvorfra ingen delssammenhæng kan isoleres partielt. Spørgsmålet, når det skal afgøres, om økonomi kan analy-

seres løsrevet fra politiske, demografiske og andre forhold, er altså, i hvilket omfang, der er virkninger fra økonomien til politiske, demografiske eller andre variable.

Dette vil naturligvis afhænge af tidshorizonten (for en klassisk artikel om sammenhængen mellem kausalitet og tidshorizont, se Bentzel & Hansen, 1954). Laver man kortsigtsanalyser f.eks. et år eller to frem, er det helt legitimt at betragte de demografiske forhold som exogent givne, men det er klart, at de sidste hundrede års fald i fødselshyppigheder har snæver sammenhæng med den økonomiske udvikling, og for egentlige langsigtede udviklingsanalyser må dette samspil derfor med. Tilsvarende vil det måske kunne forsvares at antage, at samfundets sociale strukturer (uddannelsesmønstre, klassestruktur osv.) er bestemmende for den politiske struktur, der så fastlægger den økonomiske politik, hvis virkninger på kort sigt analyseres ud fra en antagelse om, at der ikke er nogen feed-back i dette system. I lidt længere tidsperspektiv påvirker den økonomiske politik selvfølgelig den sociale og politiske struktur, og en samlet analyse er derfor nødvendig.

Der er derfor intet mærkeligt i, at økonomerne, der normalt arbejder med relativt kortsigtede analyser, betragter det økonomiske system som mere løsrevet fra den øvrige samfundsstruktur end historikerne, der normalt arbejder med væsentligt længere tidsperspektiv.

4. Empiriske argumenter

Grundproblemer, som de i det foregående diskuterede, lader sig ikke uden videre teste empirisk. Som understreget af en lang række moderne videnskabsteoretiske forfattere (se Blaug, 1980, side 1-52 for en oversigt) er det ikke de fundamentale dele af teorierne, der undersøges direkte, men derimod et kom-

pleks af grundforudsætninger og tekniske hjælpeforudsætninger. Lakatos' terminologi, ifølge hvilken testbare teorier består af en hård kerne og et beskyttelsesbælte, er ved at vinde udbredelse (se Knudsen 1984). Det, der efterhånden afkræfter teorier (dvs. gør deres hårde kerne forældet) er da, at de kun kan forklare de faktiske observationer, hvis de kombineres med en stigende mængde af komplicerede hjælpehypoteser. Teorier forkastes ikke, fordi det viser sig, at de er empirisk testede og fundet falske, men fordi deres forklaring af observationerne bliver for krøllede og komplicerede.

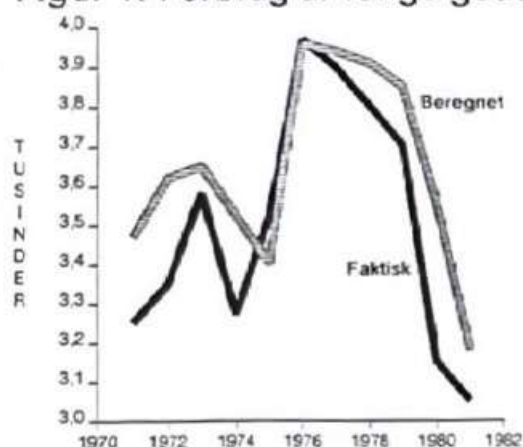
Det følgende er således ikke test, der kan sige, hvad sandheden om de her diskuterede spørgsmål er. Det er nogle empiriske argumenter for de holdninger, der vil blive formuleret i konklusionen.

Det første spørgsmål, der er rejst, er, hvor stabil den økonomiske struktur er. En række undersøgelser af den økonomiske vækst i Danmark fra 1876-1981 baseret på de i Hansen (1974) publicerede tidsserier, tyder på, at der er sammenhænge, der er endog meget stabile. En økonometrisk model er estimeret for perioden 1876-1970, idet dog årene omkring verdenskrigene er holdt udenfor undersøgelserne (se Kærgaard 1979). Testes det, om modelsammenhængene er uforandrede for de tre perioder før-, mellem- og efterkrigstiden, findes en række sammenhænge, som er særdeles stabile (se Kærgård & Rasmussen 1979 og 1981).

Man kan derefter prøve at undersøge om denne model, der er estimeret på data fra før 1970, kan bruges til at forudsige perioden efter 1970 (se Kærgård, 1987). Også her findes en ind imellem helt forbløffende stabilitet. Som et eksempel herpå kan ses på forbruget af varige goder. Det er en serie, der starter med at være domineret af møbler og hestevogne, og ender med at være biler og hårde

hvidevarer. Alligevel er seriens samspil med nationalindkomsten rimeligt stabil (med et ret kompliceret lagmønster). På fig. 1 er serien for varige goder tegnet op for perioden efter 1970 sammen med det forløb, der er udregnet ud fra den forbrugsfunktion, der er beregnet på data for perioden 1876-1970. Det er en god illustration af, hvor stabile strukturerne synes at være.

Figur 1. Forbrug af varige goder

Ganske vist er der sket en eller andet (det er olie-kriserne), der gør, at modellen skyder lidt for højt, men mønstret i forløbet ligner slående. Og afvigelsen er jo fuld forudsigelig: når olie- og benzinprisen stiger ekstremt, må bilefterspørgslen give sig. Det ville være et systematisk led i enhver økonomisk forudsigelse.

Disse undersøgelser, der her er kort refereret, må ses som indikationer af, at det økonomiske område er karakteriseret af en række sammenhænge, der er relativt stabile over tiden - at de generelle træk i udviklingen er relativt dominerende, og at unikke forhold for de enkelte år spiller en mindre rolle.

I sådanne økonometriske modeller ses normalt på økonomiske strukturer løsrevet fra det øvrige samfund. Det leder op til de i afsnit 3 diskutererede problemer. Dette område har her i landet specielt interesseret Martin Paldam, der både har lavet en række empiri-

ske undersøgelser og en række oversigter over tilsvarende undersøgelser fra andre lande. I Paldam & Schneider (1980) søges partiernes vælgertilslutning i Danmark 1957-78 forklaret ud fra udviklingen i økonomiske nøglevariable. Her findes så kortsigtede sammenhænge, at det til en vis grad er muligt at forklare Gallups månedlige indeks for partitilslutningen. Paldam (1981a) er en oversigt over den internationale litteratur vedrørende dette emne. Omkring en trediedel af variationen i vælgertilslutning synes at kunne forklare ud fra variable som arbejdsløshed, inflationstakt, betalingsbalancesaldo og skatetryk. Sammenhængene er signifikante, men ikke særlig stabile.

De såkaldte valgcykler, der indikerer forskelle i økonomisk politik, efter hvor langt inde i en valgperiode man er, tyder også på et tæt samspil mellem økonomiske og politiske variable, se Paldam (1983 og 1979). Sådanne cykler er signifikante, selv om de ikke spiller nogen dominerende rolle i de 17 lande, Paldam har undersøgt.

Denne litteratur må nok siges at sætte alvorlige spørgsmål ved det rimelige i at sætte for tætte skodder mellem økonomiske og politiske undersøgelser. Selv på relativt kort sigt synes der at være et kompliceret (og delvist ret ustabil) samspil mellem økonomiske og politiske variable.

5. Konklusion

I store dele af empirisk økonomi og økonomisk historie arbejdes ud fra forudsætninger om, at de økonomiske sammenhænge er rimeligt stabile over tiden, og at de kan ses relativt løsrevet fra andre samfundsvidenskabelige områder. Specielt eksplicitte er disse forudsætninger i økonometriske analyser og i de økonomisk-historiske undersøgelser, der benytter sådanne metoder. Hvorvidt sådanne stabile og kausale sammenhænge findes

afhænger i høj grad af, hvilke problemstillinger, der betragtes, men holdningsforskelle på disse områder er også dominerende årsager til forskelle mellem forskellige økonomiske og historiske skoler.

Empiriske undersøgelser tyder på, at det problematiske i f.eks. den økonometriske metode snarere er forårsaget af simultane sammenhænge mellem økonomiske og politiske variable end af tidsmæssig ustabilitet i de økonomiske sammenhænge. Økonomenes formaliseringer og brug af statistiske metoder anvendt på samfunds- og socialhistorikernes mere totale modeller synes således et lovende perspektiv.

Noter

1. Historien som et mere »mytisk« fundament for vor tilværelse findes også i den danske historiedebat, jvf. Martin A. Hansens formuleringer:

»Historien er også andet, den er et Vaaben. Det gælder om, at vi har en smedet og hærdet Historie. Og det bliver den, i det samme vi fortæller den, som den fortjener at blive fortalt. Skræp maa graves op, ikke for at beskrives, pollenanalyseres og stilles paa Museum, men for at bruges.---
Vor Historie er vor Rygrad som Folk, Den kan ikke fortælles for godt«. (Hansen 1966, side 23 og 29).

der måske nok er præget af at være skrevet i 1940, men dog er optrykt 1957 og 1966, og citeret med et »synes omsider at have vundet gehør« af Inga Floto i 1985 (side 243).

2. Hos historikerne kunne f.eks. også henvises til Nipperdey's indlæg i nyere tysk metododebat, der af Floto (1985, s. 229) beskrives:

»Samtidig er han betænkelig ved den implicitte determinisme, der ligger i denne tilgang, der efter hans mening tager bort det »åbne« der ligger i ethvert historisk forløb, de uendelige muligheder hvis realisering eller ikke-realisering først forstås i fremtiden/nutiden og ikke blot én mulig fremtid/nutid«.

3. En lignende udtalelse fra historiker side findes hos Scocozza:

»Men historikeren skal også forklare de specifikke

omstændigheder ved de konkrete begivenheder. Han skal f.eks. forklare, hvorfor enevælden faldt netop i 1848 og ikke før eller senere. Han skal bl.a. tage stilling til, om den akutte skærpelse af modsætningen mellem de tysksindede slesvig-holstenere og danskerne i den givne situation var den specifikke årsag til at enevælden faldt netop i martsdagene 1848«. (Scocozza, 1982, s. 60).

4. Andre arbejder om stokastiske lovmæssigheder findes i Journal of Econometrics' temanummer om kausalitet fra september 1988, hvor emner som »Causality and Causal Law in Economics« (A. Zellner), »On the interpretation and observation of Laws (J.W. Pratt & R. Schlaifer), »Causal relationships and replicability« (D.J. Poirier) og »Probability and causation« (B. Skyrms) tages op.
5. I økonomi-termer vil man jvf. Andersen (1979) sige, at det økonomiske system udgør en kausal blok af højere kausal orden end de politiske variable (klassifikationen er således, at variable, der kommer tidligt i årsagskæden, har lav kausal orden). I en sådan situation kan virkningerne fra politik-variablerne til de økonomiske variable, og mellem de økonomiske variable indbyrdes analyseres uden hensyntagen til hvad der bestemmer politik-variablerne.

Litteraturliste

- Aigner, D.J. & A. Zellner (red.) (1988), Temanummer om 'Causality', *Journal of Econometrics* vol. 39 nr. 1/2.
- Andersen, E. (1979), Makroøkonomisk Analyse, *Københavns Universitets Økonomiske Instituts blå memoserie* nr. 82.
- Barber, W.J. (1967), *A history of Economic Thought*, Penguin Books, New York (genoptrykt senere).
- Becker, G.S. (1981), *A Treatise on the Family*, Cambridge, Mass.
- Bentzel, R. & B. Hansen (1954), On Recursiveness and Interdependency i *Economic Models, Review of Economic Studies* vol. 22, side 153-168.
- Bjerg, S. (1981), *Den kristne grundfortælling*, Århus.
- Blaug, M. (1962), *Economic Theory in retrospect*, Richard D. Irwin, Inc., Homewood (genoptrykt senere).

- Blaug, M. (1980), *The methodology of economics*, Cambridge.
- Brock, W.A. & C.L. Sayers (1988) Is the Business cycle characterized by deterministic chaos, *Journal of Monetary Economics* Vol. 22 side 71-90.
- Clausen, H.P. (1986), *Hvad er historie?* København.
- Danske økonomer, *Festskrift i anledning af socialøkonomisk Samfunds 75års jubilæum* (1976), Samfundsvidenskabeligt Forlag, København.
- Estrup, H. (1988), Ødipus effekten, *Københavns Universitets Økonomiske Instituts blå memo-serie* nr. 165.
- Floto, I. (1985), *Videnskabernes historie i det 20. Århundrede - Historie*, København.
- Hansen, Martin A. (1940), Folkets Danmarkshistorie, optrykt i Martin A. Hansen (1966) *Verdensromanen - historiske essays* (udvalg, ved Th. Bjørnvig og O. Wivel), København.
- Hansen, S.Aa. (1972-74), *Økonomisk vækst i Danmark I-II*, København (2. udgave 1977, 3. udgave 1983).
- Hansen, S.Aa. & I. Henriksen (1980), *Sociale brydninger 1914-39, Dansk Socialhistorie, bind 6*, København.
- Hicks, J. (1969), *A theory of economic history*, Oxford.
- Iannaccone, L.R. (1988), A Formal Model of Church and Sect, *American Journal of Sociology Supplement* vol. 94, side 241-268.
- Israel, J. (1984), Vetenskapsteoretiska problem inom nationaløkonomien, i H. Andersen & C. Knudsen (red.) *Videnskabsteoretisk Grundproblemer i Økonomiske Discipliner*, København.
- Kaldor, N. (1961), Capital Accumulation and Economic Growth, i F.A. Lutz & D.C. Hague (red.): *The Theory of Capital*, London.
- Kelsey, D. (1988) The economics of Chaos or the Chaos of Economics, *Oxford Economic Papers* side 1-31.
- Klein L.R. (1979), Use of Econometric Models in the Policy Process, i P. Ormerod (red.): *Economic Modelling*, London.
- Knudsen, Chr. (1984), *Neoklassisk virksomhedsteori i videnskabsteoretiske og videnskabshistoriografisk belysning*, i H. Andersen & C. Knudsen (red.) *Videnskabsteoretiske Grundproblemer i Økonomiske Discipliner*, København.
- Kurt Pedersen (1981), *Den økonomiske teoristoder*, Systime, Herning.
- Kærgård, N. (1979), En vækstmodel for Danmark, i Gad m.fl. (red.), *Vækst og Kriser i Dansk Økonomi i det 20. århundrede*, Århus.
- Kærgård, N. & T.V. Rasmussen (1979), Stabiliteten af den danske økonomiske struktur, *Cykelfdelingens memo* nr. 77.
- Kærgård, N. & T.V. Rasmussen (1981), A growth model of the Danish Economy, i Janssen, Pau & Straszak (ed.), *Dynamic Modelling and Control of National Economics*, Oxford.
- Kærgård, N. (1984), Hvor stabil er den økonomiske struktur? *Økonomiske Essays*, København.
- Kærgård, N. & A. Milhøj (1986), Årsag og virkning i økonomien - en oversigt, *National økonomisk Tidsskrift* nr. 1.
- Kærgård, N. (1987), Fortidens erfaringer og 1980ernes økonomi, i Spange Mortensens (red.) *Symposium i Anvendt Statistik*, Århus.
- Kærgård, N. (1989), To modeller for den økonomiske udvikling, i Spange Mortensen (red.) *Symposium i Anvendt Statistik*, Århus.
- Kærgård, N. (1989a), *An Econometric Revolution?* Papir til *History of Economics Society's møde* Richmond, juni 1989.
- Mogensen, G. Viby (1987), *Historie og økonomi*, København.
- Mortensen, Dale T. (1988), Matching: Finding a Partner for Life or otherwise, *American Journal of Sociology, Supplement* vol. 94, side 215-240.
- Paldam, M. (1979), Is there an electoral cycle? A Comparative Study of National Accounts, *Scandinavian Journal of Economics* vol. 81 nr. 2.
- Paldam, M. & F. Schneider (1980), The Macroeconomic Aspects of Government and Opposition Popularity in Denmark 1957-1978, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, side 149-70.
- Paldam, M. (1981), An essay on the rationality of economic policy: The test-case of the electoral cycle, *Public Choice* vol. 37, side 287-305.
- Paldam M. (1981a), A Preliminary Survey of the Theories and Findings on Vote and Popularity Functions, *European Journal of Political Research*, vol. 9 nr. 2.
- Paldam, M. (1983), The political Dimensions of Wage Dynamics i K.R. Monroe (red.): *The Po-*

- litical Process and Economic Change*, New York.
- Pesaran, M.H. (1987), *The Limits to Rational Expectations*, Basil Blackwell, Oxford.
- Pedersen, K. (1981), *Den økonomiske teoris rødder*, Herning.
- Petersen, E. Ladewig (1980), *Fra Standssamfund til rangssamfund 1500-1700, Dansk Socialhistorie bind 3*, København.
- Ranulf, S. (1946), *Socialvidenskabelig Metodelære*, København.
- Rasmussen, S., E. Mosekilde & J.D. Sterman (1985), Bifurcation and chaotic behavior in a simple model of the economic long wave, *System Dynamics Review*, vol. 1 nr. 1, side 92-110.
- Samuelson, P.A. (1966), *The Collected Scientific Papers of Paul A. Samuelson*, J.E. Stigler (red.) Cambridge, Mass.
- Scocozza, B. (1982), *Om historie - en introduktionsbog*, København.
- Sløk, J. (1982), *Det religiøse sprog*, Århus.
- Steensgaard, N. (1980), Universalhistorie, Samfundshistorie og Historisk Strukturalisme, *Historisk Tidsskrift*.
- Stigler, G.J. (1984), Economics - An Imperial Science? *Scandinavian Journal of Economics* vol. 86, side 301-313.
- Weibull, Jörgen (1966), *Kvantitativ metode i historisk Forskning, Historie, Jyske samlinger*.
- Ølgaard, A. (1966), *Growth, Productivity and Relative Prices*, Amsterdam.
- Østerberg, D. (1984), *Bemærkninger om Samfunnsøkonomi og matematisk økonomi*, i H. Andersen & C. Knudsen (red.) *Videnskabsteoretiske Grundproblemer i Økonomiske Discipliner*, København.